

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ

ρ ν ι θ ε ς

Συνοδευτικά
Κείμενα

Μαρμάρινο ανθέμιον
από το χώρο του θεάτρου του Διονύσου.

1. (στους στίχους 5-6)

Τότε ο κρανοσεΐστης Έκτωρ λοξοβλέποντάς τον είπε:
«Πολυδάμα, αυτά που είπες δεν μ' αρέσουνε καθόλου·
νά 'θρεις ξέρεις κι άλλα λόγια πιο καλά από ετούτα.
Μα αν αυτά εσύ αλήθεια τα 'πες σοβαρολογώντας,
φαίνεται πως σου επήραν οι θεοί τα λογικά σου,
που προτρέπεις να ξεχάσω του μεγαλοδρόντη Δία
τις βουλές, που υπεσχέθη κι έστερξε αυτός σ' εμένα.
Με προτρέπεις συ στα όρνια με τις ανοιχτές φτερούγες
να πεισθώ, που δε με νοιάζουν και ουδέ τα υπολογίζω
είτε δεξιά πηγαίνουν στην αυγή και προς τον ήλιο,
είτε αριστερά πετούνε προς την ομιχλώδη δύση.
Μόν' στο θέλημα του Δία του μεγάλου υπακούμε,
που σε όλους βασιλεύει τους θνητούς και αθανάτους.
'Ενα τ' άριστο σημάδι: την πατρίδα υπερασπίσου».
(=εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης)

(Όμηρος, *Ιλ.* Μ 231-244)

2. (στους στίχους 116-7)

Ο Περικλής υποστηρίζοντας την άποψη ότι οι Αθηναίοι δεν έπρεπε να υποχωρήσουν στις απαιτήσεις των Λακεδαιμονίων λέγει και τα παρακάτω προς τους Αθηναίους: «Η ναυτική ικανότητα είναι ζήτημα τέχνης, όπως και κάθε άλλο, και δεν είναι δυνατό, όποτε τύχει, να αποκτηθεί με ερασιτεχνική απασχόληση, αλλά μάλλον όποιος την έχει ως κύρια εργασία του, δεν μπορεί να έχει και δεύτερη απασχόληση. ...και το σπουδαιότερο έχουμε για κυδερνήτες στα πλοία δικούς μας πολίτες και πληρώματα περισσότερα και καλύτερα απ' ό,τι όλη η άλλη Ελλάδα.

(Θουκυδίδης, 1. 142. 7—143. 1)

3. (στο στίχο 203)

Οι πρέσβεις λοιπόν των Αθηναίων γύρισαν πίσω στο στρατόπεδό τους· και οι στρατηγοί τους, επειδή οι κάτοικοι της Μήλου δεν έκαναν καμία υποχώρηση, άρχισαν αμέσως τις εχθροπραξίες· και αφού διαχώρισαν σε τομείς ευθύνης τα στρατιωτικά τμήματα των συμμαχικών πόλεων, έχτισαν τείχος γύρω από την πόλη των Μηλίων. Και στη συνέχεια αφού άφησαν οι Αθηναίοι φρουρά από δικούς τους στρατιώτες και στρατιώτες των συμμάχων τους και στη στεριά και στη θάλασσα, έφυγαν με το μεγαλύτερο μέρος της στρατιωτικής τους δύναμης. Οι υπόλοιποι έμειναν εκεί και πολιορκούσαν την τοποθεσία.

(Θουκυδίδης, 5. 114)

4. (στο στίχο 361)

ΟΡΚΟΣ

*Οὐκ αἰσχυνῶ τὰ ἱερὰ ὄπλα οὐδὲ λείψω τὸν παραστάτην ὅπου ἂν στοιχήσω·
ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ οὐκ ἐλάττω παραδώσω τὴν πατρίδα,
πλείω δὲ καὶ ἀρείω κατὰ τε ἔμαντὸν καὶ μετὰ ἀπάντων· καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ
κραινόντων ἐμφρόνως καὶ τῶν θεσμῶν τῶν ἰδρυμένων καὶ οὖς ἂν τὸ λοιπὸν
ἰδρῶσονται ἐμφρόνως· ἔαν δέ τις ἀναιρεῖ, οὐκ ἐπιτρέψω κατὰ τε ἔμαντὸν καὶ
μετὰ πάντων, καὶ τιμήσω ἱερὰ τὰ πάτρια. Ὡς ἱστορεῖ οἱ θεοὶ Ἄγλανρος, Ἑστία,
Ἐννῶ, Ἐννάλιος Ἄρης καὶ Ἀθηνᾶ Ἀρεία, Ζεὺς, Θαλλώ, Αὐξώ, Ἑγεμόνη,
Ἡρακλῆς, ὅροι τῆς πατρίδος πυροί, κριθαί, ἄμπελοι, ἐλάαι, συκαῖ.*

(Λυκούργος, Κατὰ Λεωκράτους 77)

5. (στους στίχους 480-1)

«Ο τρόπος επιλογῆς των κριτῶν ἦταν σκόπιμα πολύπλοκος, για να αποφεύγονται κατὰ το δυνατόν οι δωροδοκίες. Αρχικά, τα μέλη του συμβουλίου κάθε φυλῆς εξέλεξαν ορισμένους υποψηφίους, και πρέπει να υποθέσουμε ὅτι αὐτό γινόταν για κάθε αγώνα ξεχωριστά. Εἶναι περίεργο ὅτι σ' αὐτή την προκριματική φάση εἶχαν δικαίωμα λόγου και οι χορηγοί, γιατί με αὐτό τον τρόπο ἦταν φυσικό να ευνοήσουν τα πρόσωπα που τους ἦταν αρεστά. Οι κάλπες με τα ονόματα των υποψηφίων σφραγίζονταν εν συνεχείᾳ προσεχτικά και φυλάγονταν στην Ακρόπολη. Μόνο την ἡμέρα της γιορτῆς, ὁπότε ὅλοι οι πολῖτες βρίσκονταν ἤδη συγκεντρωμένοι στο θέατρο, γινόταν ἡ οριστική ἐπιλογή. Ἀπὸ καθεμιά ἀπὸ τις δέκα κάλπες κλήρωναν ἓνα ὄνομα· οι κριτές που ἐκλέγονταν με αὐτό τον τρόπο ὁρκίζονταν δημοσίᾳ ὅτι θα ἀποφασίσουν κατὰ συνείδηση και ἔπειτα καταλάμβαναν τὴν τιμητικὴ θέση τους. Ἡ παράσταση μποροῦσε να ἀρχίσει. Αὐτὴ πρέπει να ἦταν ἡ συνήθης διαδικασία για ὅλους τους αγῶνες που διεξάγονταν μέσα σε μια μέρα, δηλαδή για το διθύραμβο και τὴν κωμῶδια. Σ' αὐτές τις περιπτώσεις ἡ ἀδιάδλητη ἀπόφαση των κριτῶν, οι ὁποῖοι στο τέλος ἐγράφαν σε πινακίδες τα ονόματα των νικητῶν κατὰ σειρά προτιμήσεως, ἦταν ἐγγυημένη. Ἐπιπλέον πρέπει να σημειώσουμε ὅτι δεν ἔδιναν σημασία στη μυστική ψηφοφορία· ἀπὸ ἓνα χωρίο του Λυσία (4, 3) συμπεραίνουμε ὅτι ἡ ἀπόφαση ἐνός κριτῆ μποροῦσε να γίνῃ δημοσίᾳ γνωστή. Κατόπιν οι πινακίδες τοποθετοῦνταν σε μίᾳ κάλπη, και για να ἐκδοθεῖ οριστικὴ ἀπόφαση κληρώνονταν για μια φορά ἀκόμη ἀπὸ τις δέκα πινακίδες μόνο οι πέντε, ἐνῶ οι ὑπόλοιποι ἀκυρώνονταν—τελευταῖο μέτρο ἀσφαλείας, ὥστε να μὴ γνωρίζει κανεὶς προκαταβολικά ποια ψήφος θα υπερισχύσει τελικά. Ο ἀριθμὸς των πέντε κριτῶν ἐγένε ἀπὸ τότε παροιμιώδης σε περιπτώσεις κρίσεων. Μια πρόσθετη ψήφος ἦταν πάντοτε διαθέσιμη (στην ἀκραία περίπτωση που κάθε κριτῆς ψήφισε ἄλλον για πρώτη ποιητῇ), καθὼς οι πινακίδες ἦταν συνολικά δέκα».

(H. Blume, *Εἰσαγωγή στο Αρχαῖο Θέατρο*,
μετάφραση Μ. Ιατροῦ, Ἀθήνα 1986, 59-60 και σημ. 104)

6. (στο σχόλιο του στ. 529)

Τι φαγιά σε λίγο θά 'ρθουν, τι φαγιά!
Πάστοπεταλίδο-γαλεοσάλαχο
τούρσοπιπεράτο-μυαλοκόμματα
μελοπερεχύτο-μυτζηθρότυρο
τρύγονοκοτσύφο-τσιγλοπίτσουνα
ψηήτοσουσουράδο-κοτοκέφαλα
άγριοπεριστέρο-λαγοκούνελα
στράγαλοπετμέξο-φτερουγόδιπλες.

(Εκκλησ. 1168-1174)

7. (στους στίχους 552-4)

(το λόγο έχει ο Ίων που φρόντιζε το ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς)

Για δεσ, για δεσ!
Νάτα, φτάσανε κιόλας απ' τον Παρνασσό
τα πουλιά, τις φωλιές παρατώντας.
Μη ζυγώστε, σας είπα, στ' ακρόστεγα,
μήτ' εκεί στο χρυσόπλακο δώμα.
Με το τόξο μου ευτύς θα σε βρω, του Διός
κράχτη, εσένα, που τ' άλλα νικάς τα πουλιά
με ραμφί δυνατό!
Μα να κι άλλος, ο κύκνος, μου λάμνει να 'ρθει
στη θυμέλη. Δεν πας
κάπου αλλού τ' αλικόφεγγο πόδι σου, εσύ;
Γιατί μήτε συντράγουδη λύρα του Φοίβου
να σε σώσει απ' τα τόξα μου τώρα μπορεί.
Γύρν' αλλού τα φτερά·
να κουρνιάξεις στης Δήλος τη λίμνη να πας.
Ματωμένα θα πεις τα τραγούδια
τα γλυκόλαλα, ό,τι είπα αν δεν κάμεις!
Για δεσ, για δεσ!
Ποιο 'ναι αυτό που άλλο πάλι μας ήρθε πουλί;
Των παιδιών σου φωλιές με λιανόκλαδα
μέσ' στ' ακρόστεγα θες να μου πλέξεις;
Δρόμο! αλλιώς θα λαλήσει το τόξο!
Δεν ακούς; τράδα, δίπλα στα ρέματα
του Αλφειού παιδοκόμιζε, ή κάτω
στο φαράγγι του Ισθμού,
για να μη πειραχτούν τα στολίδια,
μηδ' οι ναοί του Φοίβου.

Μα κι εσάς να σκοτώσω διστάζω,
γιατί φέροντε εσείς στους θνητούς των θεών
τα μηνύματα· μα ό,τι δουλειές χρεωστώ
για το Φοίβο ας τελειώσω. Ας μη πάψω ποτέ
τόν που μ' έθρεψε εγώ να δουλεύω.

(Ευριπίδης, *Ιων* 154-183)

8. (στο σχόλιο για τον *αντικατακελευσμό* του Αγώνα, στ. 587-8)

Απο τον αγώνα Ευ(ριπίδη) και Αι(σχύλου) στους *Βατράχους*· με διαιτητή το Δι(όνυσο): *Κατακελευσμός* και απόσπασμα από το *επίρρημα*.

Χο. Αρχίστ' ευθύς· και νόστιμα, πρωτότυπα να πείτε·
όχι απο εκείνα που μπορείς κι απ' άλλους να τ' ακούσεις.

Ευ. Τι αξίζω εγώ και τι ποιητής είμαι, θα πω στο τέλος·
τι απατεώνας ήτανε και κατεργάρης τούτος
θα δείξω πρώτα· και με ποιά μέσα, θεατές γελούσε
που ο Φρύνιχος πριν απ' αυτόν τους είχε αποδλακώσει.
Έδειχνε κάποιον στην αρχή, τον Αχιλλέα να πούμε,
τη Νιόβη, με ολοσκέπαστο κι αθώρητο το μούτρο,
σαν πρόσοψη του δράματος, χωρίς να δγάζουν λέξη.

Δι. Σωστά, ούτε μια.

Ευ. Κι αράδιαζε τρεις τέσσερεις αρμάθες
τραγούδια αδιάκοπα ο Χορός· και οι άλλοι να σωπαίνουν.

Δι. Μ' ευχαριστούσε αυτή η σιωπή και τη χαιρόμουν, όσο
δε χαίρομαι των τωρινών τη λίμα.

Ευ. Ναι, γιατί ήσουν
χαζός.

Δι. Δεν έχεις άδικο. Γιατί σωπαίνανε όμως;

Ευ. Για να προσμένει το κοινό πότε θ' ανοίξει η Νιόβη
το στόμα της· κατεργαριές κυλούσε ωστόσο το έργο.

(*Βάτραχοι* 905-920)

Αντικατακελευσμός και απόσπασμα από το *αντεπίρρημα*

Χο. Ω που απ' όλους τους Έλληνες πρώτος εσύ
μεγαλόπρεπα πύργωσες λόγια
και στη φράση έχεις δώσει μορφή τραγική,
τον κρουνό σου άνοιξε τον με θάρρος.

Αι. Με θυμώνει, είν' αλήθεια, η συνάντηση αυτή
και τα σπλάχνα πολύ μου ταράζει,
μάχη λόγων να πιάνω με τούτον· αλλά,
να μη λέει πως σ' αδιέξοδο πέφτω...

Τον ποιητή για ποιο λόγο είν' ανάγκη κανείς
να θαυμάζει; Σ' αυτό απάντησέ μου.

Ευ. Για του νου του τη δύναμη, ορμήνιες καλές
γιατί δίνουμε, κι έτσι στις πόλεις
τους ανθρώπους τους κάνουμε ανώτερους.

Αι. Ναι.
Κι αν δεν έκαμες όσα μας είπες;
παρά εκεί που τους δρήκες γενναίους και χρηστούς
τους κατάντησες φαύλους, για πες μου,
τι σου αξίζει να πάθεις;

Δι. Εκείνον ρωτάς;
Αμοιβή πρέπει ο θάνατος να 'ναι.

(Βάτραχοι 1004-1012)

9. (στους στίχους 589-91)

Ο Ηρόδοτος περιγράφει ως εξής τον τρόπο που ήταν χτισμένο το τείχος της Βαβυλώνας:

Η Βαβυλώνα βρίσκεται σε μεγάλη πεδιάδα, κάθε πλευρά της έχει μήκος 120 στάδια, έχει τετράγωνο σχήμα... Είχε τέτοια διάταξη, όπως καμιά άλλη πόλη απ' όσες γνωρίζουμε. Πρώτα την περιβάλλει τάφος βαθιά και πλατιά γεμάτη νερό, και ύστερα τείχος με πλάτος πενήντα βασιλικούς πήχεις και ύψος διακοσίους.... Πρέπει να πούμε ακόμα πώς χρησιμοποιήθηκε το χώμα που προήλθε από την τάφο και πώς ήταν οικοδομημένο το τείχος. Όπως έσκαβαν για να δημιουργήσουν την τάφο κατασκεύαζαν πλίνθους με το χώμα που έδγαζαν από το όρυγμα και αφού κατασκεύαζαν αρκετές πλίνθους, τις έψησαν σε καμίνια: ύστερα έχτιζαν χρησιμοποιώντας ως επίχρισμα θερμή ασφάλτο και στιβάζοντας σε κάθε τριάντα σειρές πλίνθων καλαμωτά πλέγματα έχτιζαν πρώτα τα χείλη της τάφρου και ύστερα με τον ίδιο τρόπο το ίδιο το τείχος. Και πάνω στο τείχος έχτισαν μονώροφα οικοδομήματα το ένα απέναντι στο άλλο· το χώρο ανάμεσα στα οικοδομήματα τον άφησαν για να περνάνε άρματα με τέσσερα άλογα.

(Ηρόδοτος, 1. 178, 2—179, 3)

10. (στους στίχους 616-8)

Εγώ, Κριτόδουλε, νόμιζα ότι εσύ τουλάχιστον γνωρίζεις πως οι θεοί έχουν εξίσου κυριότητα στις γεωργικές εργασίες και στα πολεμικά πράγματα. Και όσοι πρόκειται να εμπλακούν σε πόλεμο βλέπεις, νομίζω, ότι πριν από τις πολεμικές επιχειρήσεις προσπαθούν να κερδίσουν την εύνοια των θεών και ερωτούν, προσφεύγοντας σε θυσίες και μαντικά προμηνύματα, τι πρέπει να κάνουν και τι όχι. Νομίζεις όμως ότι για τις γεωργικές εργασίες πρέπει να καταβάλει κανείς λιγότερη προσπάθεια για να έχει ευνοϊκούς τους θεούς; Να ξέρεις, είπε ο Σωκράτης, ότι οι φρόνιμοι άνθρωποι τιμούν τους θεούς για να

κι ήταν αυτό τον καιρό που βασίλευε ο Κρόνος στα ουράνια.
Ζούσαν ωσάν θεοί κι ήταν ξένιαστος πάντοτε ο νους τους,
δίχως κόπους και θάσανα κι ούτε βαριά τους πλακώναν
τ' άθλια γεράματα, αλλά μ' ίδια πάντα χέρια και πόδια,
γλέντια χαιρόντουσαν έξω από κάθε κακό, ευτυχισμένοι·
πέθαιναν σαν δαμασμένοι απ' τον ύπνο και μες στ' αγαθά τους
ζούσαν· η γη η ζωοδότρα τους κάρπιζε μόνη της πλούσια
κι άφθονα· εκείνοι καλόδολοι κι ήμεροι τα έργα τους όλα
και τ' αγαθά τους χαιρόντουσαν, όπως ποθούσε η καρδιά τους·

ΗΣίοδος, *Έργα και Ημέραι* 109-119)

14. (στο στίχο 645)

Σωτήρα Δία, ...ικέτης σου προσέρχομαι... και σε παρακαλώ στόλισε την πόλη
τούτη με τη δόξα λαμπρών ανδρών και σύ, Ολυμπιονίκη Ψαύμη, να έχεις εύθυ-
μα γηρατειά απολαμβάνοντας τ' άλογα του Ποσειδώνα, περιτριγυρισμένος από
τα παιδιά σου. Αν ένας έχει υγεία και δόξα, αγαθά επαρκή και όνομα καλό, ας
μη ζητάει να γίνει θεός.

([Πίνδαρος], *Ολυμπ.* 5, 21-5).

15. (στους στίχους 841-2)

Ο Δι(όνυσος) απευθύνεται στον Ευριπίδη και απαντά ο Αι(σχύλος).

ΔΙ. Μια νύχτα εγώ, είν' αλήθεια,
ξαγρύπνησα ώρες, για να δω σαν τι πουλί είναι τάχα
εκείνος ο ξανθόμαυρος αλογοκόκοράς του.

ΑΙ. Αγράμματα! Ένα χαρακτό σημάδι στα καράδια.

(*Βάτραχοι* 930-933)

16. (στο στίχο 956)

Στις *Νεφέλες* λέγει ο Στρεψιάδης στο γιο του για το Σωκράτη και τους μαθη-
τές του:

μην πεις κακό για ανθρώπους μυαλωμένους·
για οικονομία, απ' την πολλή εξυπνάδα,
δεν είδανε ποτέ λουτρό ή κουρείο.

(*Νεφέλες* 834-836)

Ο χορός των ιππέων στην *παράδοση* της ομώνυμης κωμωδίας λέγει απευθυνό-
μενος στους θεατές:

Ένα μόνο σας ζητούμε: ειρήνη αν γίνει κάποτε
κι ησυχάσουμε απ' τους κόπους, να δεχτείτε να 'χουμε
μαλλιά πλούσια...

(*Ιππείς* 578-580)

17. (στους στίχους 987-989)

Νιώσε τι λέω σεβαστών ιερών συνονόματε πατέρα, θεμελιωτή εσύ της Αίτνας· έρημος μέσα στη χώρα γυρνά των νομάδων Σκυθών όποιος δεν έχει για σπίτι του άμαξα και φεύγει άδοξος. (Πίνδαρος, απόσπ. 94 Bowra)	Έλα, ω πατέρα, ιερών σεβαστών συνονόματε, θεμελιωτή εσύ της Αίτνας, <u>απ' τ' αγαθά σου ένα κάτι</u> <u>μ' ένα σου γνέψιμο δώσε κι εμένα,</u> <u>ό,τι η καρδιά σου σού πει να μου δώσεις.</u> Έρημος μέσα στη χώρα γυρνά των νομάδων Σκυθών όποιος δεν έχει <u>ντύμα υφασμένο σε χτύπο</u> <u>αργαλειού.</u> Πάει <u>άδοξη η κάπα χωρίς το χιτώνα.</u> Νιώσε τι λέω.
--	--

(Όρνιθες 970-974, 983-986)

[Με υπογράμμιση δηλώνονται οι προσθήκες του Αριστοφάνη.]

18. (στο στίχο 1133)

«Μια ηλεκτρονική παγίδα, που έχει την ικανότητα να παραπλανά τα πουλιά μιμνούμενη τη φωνή τους, ο 'κράχτης των πουλιών' όπως τον λένε, έχει υποκαταστήσει πλέον τα κυνηγετικά σκυλιά, δοθηώντας στον αφανισμό ολόκληρων πληθυσμών από ασυνείδητους κυνηγούς... Πρόκειται, όπως λένε οι ειδικοί, στην πραγματικότητα για μια ύπουλη μέθοδο εξόντωσης θηραμάτων, που απαγορεύεται στην Ελλάδα.» (από δημοσίευμα καθημερινής εφημερίδας τον Οκτώβριο του 1999).

19. (στους στίχους 1338-1342)

Ο χορός των δικαστών, με εχθρικές και απειλητικές διαθέσεις κατά του Βδελυκλέωνα στην *πάροδο των Σφηκών*, απαντά στην πρότασή του για συμφιλίωση:

Βδε. Δεν μπορούμε δίχως μάχες και φωνάρες και σκληριές
να μιλήσουμε ήρεμα έτσι, μήπως συμφωνήσουμε;
Χο. Τι; Μ' εσέ, της τυραννίας φίλε και του δήμου εχθρέ!
Με του Βρασίδα ένα σύντροφο; Με έναν —για δεξ!—
που έχει γενάκι, και ρούχο με φράντζες φορεί;

(Σφήκες 471-476)

20. (στους στίχους 1345-1349)

«πρώτα πρώτα όλοι μαζί αμέσως από τα κρεβάτια τους άρχισαν να πετούν από την αυγή, όπως εμείς, στη βοσκή· και έπεφταν τότε κοπαδιαστά στα νομικά διδλία· έπειτα εδώ βοσκούσαν τα... ψηφίσματα».

(Αριστοφάνης, Όρνιθες 1340-1344, μτφρ. Φ. Κακριδής)

21. (στους στ. 1352-1360)

«“περδίκι” λεγόταν ένας μαγαζάτορας κουτσός· ο Μένιππος είχε το όνομα “χελιδόνι”· ο Οπούντιος “κοράκι δίχως μάτι”· “κορυδαλός” ο Φιλοκλής· “αλοπόχηνα” ο Θεαγένης· “ίδης” ο Λυκούργος· “νυχτερίδα” ο Χαιρεφώντας και ο Συρακόσιος “κίσσα”. Τον Μειδία πάλι εκεί τον φώναζαν “ορτύκι”· γιατί και έμοιαζε ορτύκι που έφαγε μια στο κεφάλι με τον κόπανο! Και από την αγάπη τους για τα πουλιά τραγουδούσαν όλοι τραγούδια που είχαν μέσα κάποιο χελιδόνι ή σφυριχτάρι ή κάποια χήνα, ή περιστέρια, ή φτερούγες, ή όπου κάτι, έστω μικρό, υπήρχε από φτερό».

(Αριστοφάνης, *Όρνιθες* 1292-1303, μτφρ. Φ. Κακριδής).

22. (στους στίχους 1611-2)

Ο στρατηγός Νικίας, όταν προκλήθηκε από κάποιον ομιλητή στην εκκλησία του δήμου να πει τι εξοπλισμό θεωρούσε αναγκαίο για να γίνει η εκστρατεία στη Σικελία, είπε ότι κατά την προσωπική του γνώμη δεν έπρεπε να έχουν στη διάθεσή τους από την ίδια την Αθήνα λιγότερες από εκατό τριήρεις (από τις οποίες όσες κριθούν αναγκαίες να χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά οπλιτών), και ότι έπρεπε να κληθούν και άλλες από τους συμμάχους με βαριά οπλισμένους στρατιώτες, Αθηναίους και συμμάχους, όχι λιγότερους από πέντε χιλιάδες συνολικά, κι αν μπορέσουν, ακόμα περισσότερους. Σχετικά με το υπόλοιπο πολεμικό υλικό είπε ότι θα έπαιρναν αυτός και οι άλλοι στρατηγοί, αφού τους το ετοιμάσουν, τόσο όσο αναλογεί στους βαριά οπλισμένους στρατιώτες καθώς και τοξότες από την Αθήνα και την Κρήτη και σφενδονίτες και ό,τι άλλο τούς φανεί ότι είναι αναγκαίο.

(Θουκυδίδης, 6. 25. 2)

Ο Τσαλαπετεινός προσκαλεί τα πουλιά (Όρν. 252 κ.ε.). [Κώμος]

«Τι κακό, τι πουλομάνι, θεέ μου, που μαζεύτηκε!»
(Όρν. 324). [Κώμος]

Βιβλιογραφικό σημείωμα

Χρησιμοποιήθηκαν μεταφράσεις αρχαίων ελληνικών κειμένων από τις ακόλουθες εκδόσεις:

GRUBE G., *Ο Αριστοτέλης για την ποίηση και το ύφος*, μτφρ. Γερ. Χρυσάφης, Αθήνα 1995.

ΛΕΚΑΤΣΑΣ Π., *Ησίοδος. Έργα και Ημέραι, Θεογονία, Ασπὶς Ηρακλέους, Ηοίαι*. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια —. Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1941. [Για τα παραθέματα από τον Ησίοδο].

ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ Δ., *Ομήρου Οδύσσεια. Ραψωδία λ*. Μετάφραση-επιλεγόμενα —. Στιγμή, Αθήνα 1994.

ΡΩΤΑΣ Β., *Ησίοδος. Έργα και Ημέραι*. Επικαιρότητα, Αθήνα 1998. [Για το συνοδευτικό κείμενο υπ' αριθμ. 13].

ΣΤΑΥΡΟΥ Θ., *Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη*. Μεταφραστής —. Βιβλιοπ. της *Εστίας*, Αθήνα, χ. χ. [Για όλα τα παραθέματα από τον Αριστοφάνη].

ΠΟΡΙΩΤΗΣ Ν., *Ευριπίδης. Ίων*. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια —. Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, χ. χ.

ΤΣΟΧΑΛΗΣ Θ., *Ομήρου Ιλιάς*. Με έμμετρη απόδοση από τον —, Αθήνα 1992.

Για το σχολιασμό των *Ορνίθων* ελήφθησαν κατά βάση υπ' όψιν οι εκδόσεις που ακολουθούν:

DUNBAR N., *Aristophanes. Birds*, ed. with Introduction and Commentary by —, Oxford 1995.

ΚΑΚΡΙΔΗΣ Φ., *Αριστοφάνους Όρνιθες*. Ερμηνευτική έκδοση. Αθήνα 1974.

SOMMERSTEIN A., *The Comedies of Aristophanes: vol. 6. Birds*. Ed. with transl. and notes by —. Warminster 1987.

Στο σχολιασμό υπάρχουν παραθέματα από τις μελέτες που ακολουθούν:

BALDRY H. C., *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*. Μετάφραση Γ. Χριστοδούλου, Λ. Χατζηκώστα. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1981.

BLUME H., *Εισαγωγή στο Αρχαίο Θέατρο*. Μετάφραση Μ. Ιατρού. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1986.

